

BIBLIOGRAFIA

Elvis MALLORQUÍ, *Paisatge i història de Sant Mateu de Montnegre. Els noms de lloc d'una parròquia de les Gavarres*. Quaderns de les 7 Sivelles, CCG Edicions i Ajuntament de Quart, Girona 2003. 286 pàgines, 15 de les quals amb 15 mapes i altres 15 amb fotografies i 11 gràfics dintre el text.

L'autor confessa de seguida, a la introducció, que el treball és dedicat a la investigació històrica, a resseguir la història dels masos i dels seus habitants a partir de tanta documentació com pugui trobar. Ha recorregut una dotzena d'arxius, entre capitulars, diocesans i històrics, i ha pogut examinar fons patrimonials, senyoriais, parroquials, municipals i notariais, amb informació que va del segle X al segle XX. El seu objectiu és veure les possessions de cada mas en diferents èpoques, quins en van ser els propietaris i quins els habitants de la casa dels quals hi hagi notícia, i tractar d'esbrinar l'origen del nom de les cases. Un propòsit ambiciós per observar l'evolució del territori i de la societat que ha viscut al petit espai parroquial de Sant Mateu de Montnegre situat a les Gavarres, entre el Gironès i l'Empordà, al terme municipal de Quart d'Onyar. Interpreta que presentar els inventaris de noms de lloc organitzats alfabèticament no facilita la utilització de les informacions des de la perspectiva de l'anàlisi geogràfica i històrica i per això el seu recull s'ofereix segons aquest criteri: per una part, el relleu, la hidrografia i la botànica i, per una altra, els noms relacionats amb les activitats humanes, incloses les divisions territorials, la religió, el poblament, les comunicacions i l'economia. Respectem el seu punt de vista, que no compartim del tot per unes raons que no és ara el moment d'exposar. El respectem sobretot perquè al final del llibre hi ha un índex onomàstic que dona accés fàcil a qualsevol de les quatre-centes vint-i-una entrades, encara que quedin disperses. Atesa l'exigüitat del territori comprès en els límits de la parròquia, la quantitat d'onomàstica arreplegada és prou notable. Els noms exhumats de la documentació contribueixen a fer-la abundant. La metodologia utilitzada no permet de distingir fàcilment els noms en ús dels caiguts en desús. Conseqüent amb les seves intencions no lingüístiques, no hi ha article davant els genèrics dels encapçalaments encara que n'hi hagi quan aquell genèric es repeteix al comentari. Segurament que hauria estat recomanable d'aglutinar *Puigsacosta* (35, 134), *Comamateua* (59), *Planamateua* (60), *Collsavila* (115). I, en canvi, no aglutinar *Vinya Vella, coll de la* (117), *Vinya Vella, puig de la* (118), *Nova, la casa* (241). Caldria haver isolat genèrics: *Font Picant, clot de la* (en lloc de *Picant, clot de la font*) (79), *Mas Montalt, font de* (151), *Hort de can Valls, font de l'* (173), *Puig d'en Vinyoles, font del* (176), *Mas Montalt, castanyeda del* (193), *Puig d'en Vinyoles, urbanització del* (222), *Quart als Àngels, carretera de* (314), i algun altre. Això no es pot objectar a un treball fet al marge de l'interès lingüístic. Si s'hagués fet amb intenció lingüística es podria preguntar per què *Salom* (577) (potser antropònim) ha passat a *de l'Om*, o *Socarrat* (415), a *Soquerrat*. Quant a *Dugateres* (406) potser hauria calgut interpretar que era paraula derivada de *doga* i *dogatera*, 'lloc amb arbres aptes per a fer dogues' (potser castanyers). Però res d'això no es pot recriminar a un treball que, ja des de bon començament, diu que té només un interès històric i no lingüístic. El que cal és que els interessats en l'onomàstica general li agraeixin la feina feta -amb un gran entusiasme- i li dissimulin allò que, mirat des del punt de vista d'una altra especialitat que no és la historicista, considerin que són petites irregularitats.

Ramón Amigó i Anglès

Javier TERRADO PABLO, *Toponimia de Ribagorza. Municipio de Arén*, Zaragoza, Diputació General de Aragón - Edicions de la Universitat de Lleida [“Toponimia de Ribagorza”, 2], 2001, 138 pàgs., amb 3 mapes plegables i llistes, sense paginar, dels topònims de Betesa, Cornudella i l’Areny (10 pàgs., en total). En atenció a la demanda (pàg. 3) del Grupo de Investigación de la *Toponimia Ribagorzana*, aquesta ressenya no només contempla el conjunt de l’obra, magnífica en general, sinó que des d’una perspectiva essencialment arabista pretén aportar alguns comentaris que tal vegada seran tinguts en consideració pels estudiosos de la comarca.

El primer seria l’observació òbvia que l’autor, a la correcta Introducció (pàgs. 5-9), descarta la presència d’un possible estrat de “toponímia àrab” al terme municipal, que, com veurem amb exemples concrets, ha existit, bé que de forma minsa. A part hi ha el fet innegable que les cròniques aràbigues que fan referència a les contrades pirenaïques del Pallars i la Ribagorça són nombroses i fiables (vegeu les pàgs. 414 i 416 de Dolors BRAMON, *De quan érem o no musulmans. Textos del 713 al 1010*, Vic, Eumo, 2000).

No analitzem aquí, per manca de datació, el breu capítol dedicat als *Nombres de casa* (pàgs. 11-14), i passem al nucli de l’obra, *Explicación de los nombres de lugar* (pàgs. 15-138). Remarquem-hi els que ja són reconeguts al llibre amb un ètim àrab directe: *l’Aldea*, *lo tros de*, *l’Almunia de Berganuy*, *lo Barri*, *Racó*, *lo Safranal*, *Sut de Toni*.

Suggerim, doncs, que altres arabismes podrien ésser:

- *Alions*, *Casa*, dins d’Areny, la vila o nucli principal de població del municipi, lloc i grafia no citats a l’*Onomasticon Cataloniae* (OC), ni a la *Gran Enciclopèdia Catalana* (GEC), ni a la *Gran Geografia Comarcal de Catalunya* (GGCC), i que no he pogut trobar entre els tres-cents setanta-dos *Topònimos de Areny*, ni al plànol plegable del *Antiguo término de Arén* que segueix la llista, que pugui relacionar-se, essent al costat del *B[arranc?; Baixada?] de la Font* amb el plural d’*Alió* < àr. *al-’uyún*, ‘les fonts’. L’explicació a partir d’*Alías* (Elías) sembla forçada.

- *Benavart*, a Sobrecastell, també podria venir d’*Ibn Abbàr* > *Benabar*, antropònim àrab, amb aparició de la -t per pronúncia local, així com la fonètica bascoïde acostuma a adaptar mots aràbics amb el sufix -arre.

- *Cirera*, a Betesa, i els seus derivats: *font de Cirera*, *solana de Cirera*, *obaga de Cirera* i *tossal de Cirera*. Sense cap mena de dubte, de l’àrab *sirāj*, ‘far’ + -aira > *siraira* > *sirera* > *cirera* (vegeu Pere BALAÑA I ABADIA, *Les “Cireres” en l’estratègia defensiva andalusina a la frontera superior*, *Revista d’Igualada* núm. 12 (desembre del 2002, pàgs. 7-11). Generalment hi ha restes ibèriques al dessota i els repobladors cristians sovint ho traduïen per ‘guardia’ i ‘guardiola’ (pàg. 72).

- *Farràs*, *lo Corral de Farràs* i *las Farreries de Farràs*. De *h’arràz*, ‘guardia’, també ètim del topònim Alfarràs, bo i corregint l’OC.

- *Galserà*, *Casa*, a l’Areny. És ben possible l’origen germànic; però no hem d’oblidar l’antropònim àrab *H’ayzaràn* (vegeu OC, VII, pàgs. 120-121), característic de terres després morisques, que donaria el mateix resultat fonètic.

- *Llobera*, a Soperuny. Sovint, en aquest teòric “lloc de llops”, hi he descobert la reminiscència de l’àrab *al-ùbàyra*, ‘la riba petita’, amb palatalització; però hauria de conèixer millor l’indret. Tanmateix, el català *ribera* és estès pertot, i la percepció del terreny per part dels andalusins era idèntica a la de tothom.

- *Ovarri*, a Soperuny. Potser un diminutiu del clàssic *’ubar*, vulgar *ùbàr*, ‘ribera’, amb terminació bascoïde? Anàleg a *Obarra* (recordeu la nota sobre *ribera*).

- *la Tabbia*, a Soperuny. Interpretació complicada al llibre; encara avui dia *T’àbiya* és una fortalesa o torre rodona en el món àrab (Nigel GROOM, *A Dictionary of Arabic Topography and Placenames*, Beirut-London, Librairie du Liban-Longman, 1983, pàg. 282). Cal conèixer el terreny, però, i acceptar que, personalment, mai no he pogut documentar el terme en les cròniques andalusines (vegeu, tanmateix, l’anàleg *la Turrella*, pàg. 133).

Són sols records folkloricoclegendaris: *los castells dels Moros*, a la Ribera d’Amont; *lo forat dels Moros*, a el Sas, *lo lleral de las Mesquitas*, a Sobrecastell (encara que admeto la interpretació del llibre), *lo serrat de l’Omar*, a Sobrecastell (admetent també el col·lectiu botànic proposat; però amb dubtes que no sigui l’antropònim àrab clàssic *’Úmar*, vulgar *’Umàr*) i *la tona dels Moros*.

Desitgem una bona acollida a aquesta col·lecció de reculls toponímics que abracen una franja de parla catalana poc estudiada.

Pere Balaña i Abadia

Josep INSA MONTAVA, *Rojals. Un poble, un terme, una gent*, Cossetània, Valls 2001, 175 pàgs.

L'autor ha escrit una monografia amb tot el material que ha trobat, especialment dels segles XIX i XX. Fa trenta anys Rojals esdevingué un poble fantasma, ja que no hi restaren més que mitja dotzena de persones. Però per les llistes d'habitants o de cases que dóna a les planes 80-81 hi havia unes cent cases i dotze en masos i molins, dels quals s'especifica el nom i és d'una relació del 1920. Hi ha també una altra llista de renoms pretèrits, que són uns trenta. I també els cognoms i renoms de les pedanies dels Cogullons, la Bartra i el Pinitell. L'autor va desgranant més topònims sense especificar el lloc on eren: corrals, forns, eres, masos, que eren molts, però n'hi ha de més d'un nom i d'altres que s'ignora on eren. S'hi esmenten també uns set molins, dins el terme de Rojals. Hom hi trobarà la llista dels colls, portells, balmes, coves, graus, moles, roques, cingleres, avencs, fonts, costars, boscs, horts, basses, arbres singularitzats i partides del terme, les quals s'acosten al centenar, i finalment els camins. Considerem que el treball d'arrecplec és seriós i pensariem si se'n podria fer un opuscle a part indicant-hi la situació de cada topònim amb les possibles citacions documentals.

Albert Manent

Xavier PEDRAZA i JORDANA, *Anoia, etimologia toponímica*, Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada, Igualada 1997, 118 pàgs.

Sobre el moll de l'os de l'obra penso que cal copiar part del pròleg del doctor Antoni M. Badia i Margarit: "Els topònims de la comarca són inventariats i presentats per ordre alfabètic dels municipis que la constitueixen i, dins cada un d'ells hi figuren, també ordenats alfabèticament, els agregats, caserius i llogarrets que hi pertanyen. Fins ací, Pedraza ha optat per un dels criteris possibles a l'hora d'endegar els seus materials. Però, arribada aquesta hora, ha presentat els seus topònims classificats des de tres angles: gramatical, etimològic i semàntic. I aquest esforç és molt d'agrair per tal com amb aquest mètode expositiu l'autor eixampla la informació sobre els noms de lloc, n'espren al màxim les interpretacions i n'amplia el coneixement en benefici dels qui consultaran el llibre".

L'autor s'arrisca a donar interpretacions etimològiques i hi troba arrels sobretot llatines, però també germàniques, àrabs, etc.

L'obra va acompanyada d'unes magnífiques il·lustracions d'Albert Álvarez i Marsal. En conjunt és un bon treball de classificació, de recerca i ofereix una etimologia en cada cas, generalment, contrastada.

A.M.

Georgina GÓMEZ, *Les nostres arrels. Premià de Mar. Els antropònims a l'IES Cristòfol Ferrer*, Associació d'Estudis Científics i Culturals de Premià de Mar, Premià de Mar 2003, 100 pàgs.

Aquest quadern és fruit d'una enquesta i d'un gran esforç d'ordenació dels materials que han recollit en aquest important institut d'ensenyament secundari d'una població barrejada i on fa quaranta anys o més van arribar molts emigrants d'Andalusia i d'altres racons d'Espanya. Ara hi abunden els africans. Per això té un especial interès que Georgina Gómez hagi escorcollat l'antroponímia, l'hagi presentada als lectors com una branca de l'onomàstica i ens ofereixi tots els noms que ha trobat entre els estudiants del IES. En cada cas en dóna l'etimologia i marca també els hipocorístics.

Aquest recull pot ésser un exemple pioner per a altres treballs semblants. Cal assenyalar que els que abunden més entre els nois són David, Marc i Xavier; i Laura, entre les noies. Tots, subratllen, d'origen grecollatí. Cal felicitar l'autora i els professors de l'institut que han estimulat aquest magnífic treball que recull prop de dos-cents cinquanta noms diferents.

A.M.

Damià BAS i MACIÀ, *Galeria de penja-ases. Motius vilassarencs de mar*, Edició de l'autor, Vilassar de Mar 2003.

Amb la signatura d'A., que corresponia a Anyé i Casanova, pilot de la marina mercant i professor de nàutica, el 1909 es va publicar a la revista vilassarenca *Fides* i continuà en una altra publicació, *Noes*, el 1916, "Un somni retrospectiu", que és "una relació rimada de 'motius' de Vilassar de Mar amb el fil argumental d'una suposada manifestació de protesta motivada per una imaginària pujada de la contribució a la qual haurien assistit gairebé tots els vilassarencs". Així ho explica l'autor que reproduceix els sis-cents versos del tal A.

Cal subratllar la pacient i rigorosa tasca de Damià Bas, que durant un quart de segle ha interrogat moltes persones, ha resseguit tota mena de fonts documentals, des de llibres d'enterraments, padrons, obres d'història i relacions de contribuents, on sovint figura l'àlies al costat dels cognoms. Vilassar és un poble amb inquietuds culturals: ateneus, museus, cases d'"americanos", activitats parroquials, etc.

L'obra de Bas ens ofereix també fotografies d'època amb belles masies, ensorrades per l'especulació sense fre, i notícies sobre una agricultura intensiva. Els seus comentaris sobre els motius són precisos i sovint saborosos. D'altra banda impressiona saber que l'obra recull uns mil sis-cents motius!

Ara només cal esperar un altre llibre de Damià Bas que aplegui la toponímia del terme de Vilassar de Mar, abans que sigui quasi tot urbanitzat.

Albert Manent

Namenarten und ihre Erforschung. Ein Lehrbuch für das Studium der Onomastik. Baar-Verlag Hamburg, 2004, 1024 pàgs.

Tot els que més o menys ens dediquem a l'onomàstica hem experimentat ocasionalment una sensació de dispersió en els articles que llegim a les publicacions especialitzades. Aquesta dispersió es dona tant pel que fa als mètodes de recollida de materials i d'anàlisi com per la indefinició, almenys aparent, dels objectius de la recerca. La terminologia i l'abast de l'onomàstica també són fonts de discussió i embolics sovintejats. Massa vegades els treballs que llegim es limiten a un llistat de noms propis, de lloc o de persona, fet sense gaire rigor, sense exhaurir totes les possibles fonts d'informació i sense deixar aquestes darreres inventariades com seria desitjable. I en acabat el llistat si tenim sort podrem gaudir d'una aproximació a l'etimologia o d'unes conclusions expressades en percentatges sobre la freqüència dels noms. Això sol ser tot.

I és que l'onomàstica és una ciència jove i a més no compta amb una tradició arrelada a les universitats. Sí que hi ha arreu d'Europa revistes especialitzades que, amb més o menys fortuna, recullen la feina dels investigadors. Són poquíssimes les universitats que en tenen una càtedra. Sovint els qui ens hi dediquem som autodidactes, franciradors que hi anem dient la nostra. Manca una metodologia i uns criteris unificats, manca l'objectiu final del nostre treball, què volem demostrar i a qui. I sobretot ens falta la llum del sol; cal sortir de la clausura en què ens trobem bo i engrescant els col·legials i els universitaris a prestar atenció a l'onomàstica i a fer que les nostres investigacions esdevinguin eines útils en altres camps de les ciències socials.

No hi han mancat els intents. Des de la segona meitat del segle XX hi ha hagut un seguit d'investigadors que han proposat unes pautes per tal d'unificar criteris en la metodologia, en els objectius, en la terminologia i en l'abast de l'onomàstica. Entre ells trobem noms com ara Hans Krahe, mestre indiscutible que publicà excel·lents treballs entre els anys quaranta i seixanta, Gerhard Koß,¹

1 Especialment a *Namenforschung: Eine Einführung in die Onomastik*, Tübingen, Niemeyer (Germanistische Arbeitshefte, 34), 1990(1), 2002(3). L'autor no considera el llibre com un manual d'onomàstica. En qualsevol cas el volum consta d'un seguit de capítols que, a manera d'exemple, ens mostren com emprendre estudis onomàstics. Insisteix en la necessitat de mostrar com són d'importants les relacions de l'onomàstica amb altres matèries com ara la teoria del nom propi, la legislació, la sociolingüística o amb les darreres investigacions sobre el funcionament del cervell a l'hora de processar i emmagatzemar informació. Koß declara haver escrit aquest llibre sota el principi: aprendre investigant.

Peter Anreiter,² Gerhard Bauers³ o Albert Greule, prolífic investigador i hidronimista reconegut, l'obra del qual no deixa indiferent per la professionalitat, l'erudició i l'abast. Altres professionals de la matèria no han pretès fressar camins però indirectament han obert vies d'investigació que han contribuït a fer salts espectaculars en la ciència onomàstica i trencant de manera gairebé absoluta amb el que estàvem acostumats a llegir fins fa tot just una dècada. Noms com Ernst Hansack⁴ o Dietlind Krüger⁵ han donat un fort impuls, amb saba nova, als estudis onomàstics.

La darrera novetat editorial en llengua alemanya que tracta l'onomàstica com una ciència que cal endreçar és un interessantíssim llibre titulat *Namenarten und ihre Erforschung*, amb un suggerent subtítol, *Ein Lehrbuch für das Studium der Onomastik*. L'obra és el primer volum del que sembla que serà una col·lecció dedicada exclusivament a l'onomàstica, que es diu *Lehr- und Handbücher zur Onomastik* (LHO). Un manual amb voluntat de ser-ho.

El primer volum, publicat aquesta primavera del 2004 a Hamburg, és un recull de trenta-un articles de diferents autors i dividit en tres parts. Els capítols van precedits d'una introducció d'un dels editors, Silvio Brendler, on exposa quin és l'objecte de l'onomàstica, què entenem per *nom propi*, quins tipus de noms propis hi ha i què cal considerar com a tal. L'editor ens proposa una terminologia unificada que trobarem usada al llarg de tot el volum. També ens diu quin és l'objectiu del llibre: promoure la recerca sobre els noms propis.⁶ Aquest objectiu s'haurà complert -segueix- quan qualsevol estudiant o investigador no experimentat en la recerca de noms propis trobi en el llibre els coneixements bàsics necessaris per a l'estudi d'aquesta disciplina.

La primera part del volum consta d'un sol capítol. Es tracta de definir el nom propi com a tal. Ernst Hansack n'és l'autor. Aquest capítol recull el que va exposar ja el 1990 al seu llibre *Bedeutung, Begriff, Name*.⁷ Hansack aborda la qüestió de manera molt diferent de la dels seus antecessors. En comptes d'explicar el nom propi mitjançant la relació llengua - realitat no lingüística ell ho fa explicant la relació entre llengua i cervell, o sigui, entre signe lingüístic i quantitat d'informació que arriba al cervell receptor. D'aquí en treu el concepte de nom propi vàlid per a totes les llengües, cosa que abans era impossible donada l'enorme varietat lingüística amb rerefons culturals que impedièren posar-se d'acord sobre la naturalesa dels noms propis.

La segona part del llibre és dedicada als principis metodològics. Els diferents capítols ens procuren els coneixements necessaris per al treball pràctic com ara l'ordenació dels noms, les tipologies, les classificacions del material que cal investigar, etc., així com el tractament de la informació aconseguida. Es tracten també conceptes, sovint confosos, com són l'etimologia i la interpretació del nom propi. El context i les fonts on apareixen els noms són també motiu d'examen, així com els diferents matisos que el context pot donar al nom. Altres capítols estan dedicats a la geolingüística, la sociolingüística i la pragmàtica i el seu paper dins l'onomàstica.

La tercera part tracta de la recerca en les diferents tipologies de noms propis. El lector es familiaritza amb la terminologia, tipologia del nom, mètodes, fonts, mitjans de recerca auxiliars, aspectes històrics. Les diferents tipologies de noms propis són explicades amb tot detall. Altres llistats de noms apareixen per primera vegada com a objecte d'estudi.⁸

El llibre és el primer en el seu gènere. No només pretén ser un manual i fer de l'onomàstica una ciència més a l'abast de tothom. El llibre és un projecte on intervenen una trentena dels millors professionals europeus sobre la matèria, i aquests professionals s'han posat d'acord en un abast, una metodologia, una terminologia i en els objectius de l'onomàstica. L'obra és ambiciosa i excel·lent en con-

2 *Zur Methodik der Namendeutung*, Innsbruck, 1997.

3 *Deutsche Namenkunde*, Berlin 1985(1), 1998(2). El llibre, tot i que no va ser concebut com a tal, és un manual d'onomàstica on l'autor posa en clar els principis, mètodes i problemes per abordar l'estudi dels noms propis, adreçant-lo especialment a estudiants i estudiosos en general.

4 En destacat especialment l'esplèndid volum *Bedeutung, Begriff, Name*, "Studia et Exempla Linguistica et Philologica", vol. 1, Ratisbona, 1990. En aquest llibre repassa tots els postulats, teories i definicions sobre el nom propi, des de mitjan segle XIX fins ara, i la càrrega semàntica que alguns li atorguen i que altres li han negada. És un primer pas per a marcar el terreny on s'ha de moure l'onomàstica.

5 Entre les seves publicacions destaquen les dedicades al paper que juga el context on es troba el nom propi.

6 Literalment: "die Förderung der Namenforschung" (44).

7 Cf. nota 4.

8 Els capítols 21, noms d'obres d'art; el 22, dedicat a marques comercials; el 23, institucions; el 24, fenòmens naturals i el 25, noms d'esdeveniments polítics, ben segur que tindran acollides diverses i poden ser objecte de discussions en propers col·loquis.